

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/110>

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ПРОКУРАТУРИ

THE INFLUENCE OF LEGAL CULTURE ON THE EFFECTIVENESS OF THE PROSECUTOR'S OFFICE

Великодний Д.В., д.філос. за спец. 081 «Право»,
магістр державного управління та адміністрування

Правова культура є ключовим фактором ефективної роботи прокуратури, визначаючи професійні етичні стандарти, рівень правової свідомості громадян та довіру до правових інститутів. У статті досліджується вплив правової культури на діяльність прокуратури, зокрема, через освіту, антикорупційні заходи, прозорість та підзвітність, використання інформаційних технологій та підтримку психічного здоров'я працівників. Високий рівень правової культури сприяє підвищенню ефективності роботи прокуратури, зниженню рівня корупції та зміцненню довіри громадян до правової системи. Запропоновано розробити національну стратегію розвитку правової культури, впровадити обов'язкові курси правознавства в освітніх закладах, забезпечити регулярне підвищення кваліфікації працівників прокуратури, розробити кодекс етичної поведінки та механізми контролю за його дотриманням. Також важливо створити систему оцінки ефективності роботи прокуратури, запровадити механізми захисту прав викривачів корупції, використовувати сучасні інформаційні технології для оптимізації процесів та забезпечення прозорості, а також активно взаємодіяти з громадянським суспільством та засобами масової інформації. Забезпечення гендерної рівності та різноманітності, впровадження програм підтримки психічного здоров'я працівників прокуратури також є необхідними кроками. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню правової культури в Україні, підвищенню ефективності роботи прокуратури та забезпеченню верховенства права.

Розвиток правової культури потребує комплексного підходу, що включає співпрацю державних органів, освітніх установ, громадських організацій та міжнародних партнерів. Важливо враховувати міжнародні стандарти та рекомендації, зокрема принципи ООН щодо ролі прокурорів, які підкреслюють важливість дотримання етичних стандартів, незалежності та підзвітності прокуратури. Інституційна пам'ять та спадкоємність, забезпечення гендерної рівності та різноманітності, ефективне управління конфліктами і справедливі умови праці є ключовими аспектами для підтримання високого рівня правової культури. Пропоновані заходи сприятимуть підвищенню професійного рівня працівників прокуратури, зниженню корупції, забезпеченню прозорості та підзвітності, а також зміцненню довіри громадян до правової системи. Усе це дозволить забезпечити ефективне функціонування прокуратури, захист прав і свобод громадян та розвиток демократичного суспільства в Україні.

Ключові слова: правова культура, ефективність роботи прокуратури, правова система, професійна етика, довіра громадян, правосуддя, корупція, реформування, правосвідомість.

Legal culture is a key factor in the effective work of the prosecutor's office, determining professional ethical standards, the level of legal awareness of citizens and trust in legal institutions. The article examines the impact of legal culture on the activities of the prosecutor's office, in particular, through education, anti-corruption measures, transparency and accountability, the use of information technology, and support for the mental health of employees. A high level of legal culture contributes to increasing the efficiency of the prosecutor's office, reducing the level of corruption, and strengthening citizens' trust in the legal system. It is proposed to develop a national strategy for the development of legal culture, to introduce mandatory legal courses in educational institutions, to ensure regular professional development of prosecutor's office employees, to develop a code of ethical behavior and mechanisms for monitoring its compliance. It is also important to create a system for evaluating the effectiveness of the prosecutor's office, to introduce mechanisms to protect the rights of whistleblowers, to use modern information technologies to optimize processes and ensure transparency, and to actively interact with civil society and mass media. Ensuring gender equality and diversity, implementing mental health support programs for prosecutors are also necessary steps. The implementation of these measures will contribute to strengthening the legal culture in Ukraine, increasing the efficiency of the prosecutor's office and ensuring the rule of law.

The development of legal culture requires a comprehensive approach, which includes the cooperation of state bodies, educational institutions, public organizations and international partners. It is important to take into account international standards and recommendations, in particular the UN principles on the role of prosecutors, which emphasize the importance of compliance with ethical standards, independence and accountability of the prosecutor's office. Institutional memory and continuity, ensuring gender equality and diversity, effective conflict management and fair working conditions are key aspects for maintaining a high level of legal culture. The proposed measures will contribute to increasing the professional level of the prosecutor's office, reducing corruption, ensuring transparency and accountability, as well as strengthening citizens' trust in the legal system. All this will ensure the effective functioning of the prosecutor's office, the protection of the rights and freedoms of citizens and the development of a democratic society in Ukraine.

Key words: legal culture, effectiveness of the prosecutor's office, legal system, professional ethics, trust of citizens, justice, corruption, reformation, legal awareness.

Постановка проблеми. Ефективність роботи органів прокуратури залежить від багатьох факторів, серед яких важливе місце займає правова культура. Правова культура визначає ставлення суспільства до права, рівень правової свідомості громадян і професійну етику працівників прокуратури. В умовах сучасних реформ та змін у правовій системі України, питання про те, як правова культура впливає на діяльність прокуратури, набуває особливої актуальності.

Відсутність високої правової культури може призводити до низького рівня довіри громадян до правових

інститутів, зростання корупції, порушень прав людини та недостатньої прозорості у діяльності прокуратури. Навпаки, розвинена правова культура сприяє підвищенню професіоналізму прокурорів, забезпеченню справедливого правосуддя та зміцненню довіри суспільства до правової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій з питань впливу правової культури на ефективність роботи прокуратури свідчить про значний науковий інтерес до цієї теми. Ряд вчених, серед яких Антоніоз Н., Альмквіст Й., Біллінгс К.,

Вах'юнингсіх С., Вінкельман М., Вій Ж., Годжсон Дж., Гунарто Г., Крістіанто Р., Кун А., Монтана Р., Шаповалова І., Швайцер М., Фальковський А., Чьорч Т., Янг К., зосередили свої дослідження на різних аспектах цієї проблематики.

Загалом, аналіз наукових праць цих авторів підтверджує важливість правової культури для забезпечення ефективної роботи прокуратури. Вони пропонують різноманітні стратегії та підходи, спрямовані на підвищення рівня правової свідомості, прозорості та підзвітності, що сприяє зміцненню правової системи та довіри громадян до неї.

Метою статті є дослідження впливу правової культури на ефективність роботи органів прокуратури. Для досягнення цієї мети необхідно визначити поняття та основні складові правової культури, проаналізувати роль правової культури в діяльності прокуратури, дослідити, як правова культура впливає на ефективність роботи прокуратури, зокрема на рівень довіри громадян до правових інститутів, професіоналізм працівників прокуратури та забезпечення справедливого правосуддя. Також важливо окреслити основні проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем правової культури у прокуратурі, та запропонувати рекомендації щодо підвищення рівня правової культури з метою покращення ефективності роботи органів прокуратури. Виконання цих завдань дозволить отримати більш глибоке розуміння взаємозв'язку між правовою культурою та ефективністю діяльності прокуратури, а також надасть практичні рекомендації для реформування та вдосконалення правової системи.

Виклад основного матеріалу. Правова культура є фундаментальним елементом будь-якої правової системи, адже вона визначає ставлення громадян до права, рівень правової свідомості та етичні стандарти професійної діяльності. Вона включає в себе як формальні, так і неформальні аспекти, що впливають на правову поведінку індивідів та інституцій. Формальні аспекти правової культури охоплюють закони, правила та процедури, тоді як неформальні включають традиції, моральні норми та цінності, що склалися у суспільстві. Діяльність прокуратури, як одного з ключових елементів правової системи, значною мірою залежить від рівня правової культури в суспільстві. Прокуратура виконує функції нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, підтримання публічного обвинувачення в суді та представництво інтересів громадянина або держави в суді. Високий рівень правової культури сприяє більш ефективному виконанню цих функцій, оскільки він забезпечує належну правову свідомість та етичні стандарти серед працівників прокуратури.

Одним із ключових аспектів впливу правової культури на ефективність роботи органів прокуратури є рівень довіри громадян до правових інститутів. Відсутність довіри до правової системи може призводити до недотримання законів, зростання корупції та інших негативних явищ. З іншого боку, висока довіра громадян до прокуратури сприяє більш ефективному виконанню її функцій, адже громадяни більш охоче співпрацюють з правоохоронними органами, повідомляють про правопорушення та підтримують законні ініціативи.

Правова культура також впливає на професіоналізм працівників прокуратури. Високі етичні стандарти, повага до прав людини та дотримання законодавства є основними складовими правової культури, що сприяють підвищенню якості роботи прокурорів. У країнах з розвинутою правовою культурою прокурори проходять ретельну професійну підготовку, постійно підвищують свою кваліфікацію та дотримуються високих етичних стандартів у своїй діяльності.

Прокуратура відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості в кримінальному процесі, але зміни в ролі прокурорів можуть вплинути на їхню автономію та професійний статус. Стандартизація та спрощення процедур

можуть призвести до де-професіоналізації прокуратури, що має значні наслідки для правової системи [1]. Інший важливий аспект правової культури полягає в її впливі на застосування відновного правосуддя. Застосування принципів відновного правосуддя в прокуратурі може сприяти ефективному вирішенню кримінальних справ за умови врахування інтересів жертв та інших зацікавлених сторін. Відновне правосуддя дозволяє уникати негативних наслідків, таких як стигматизація та помста, а також сприяє гармонії в суспільстві [2]. Роль правової культури у формуванні ефективної системи правосуддя зростає разом зі змінами в суспільстві та правовій практиці. Зміна моделі кримінального переслідування, коли прокурор бере на себе функції слідчого судді, може призвести до упередженості проти підсудного. Результати дослідження свідчать, що права захисту краще захищені у моделі з незалежним слідчим суддею [3].

Важливо зазначити, що формування та розвиток правової культури вимагає комплексного підходу та злагодженої роботи як на державному, так і на суспільному рівнях. Одним із основних напрямів є освітні програми, які сприяють підвищенню правової свідомості громадян. Освітні ініціативи мають охоплювати не лише професійне навчання працівників правових інститутів, але й загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади та громадські організації. У країнах з високим рівнем правової культури прокурори дотримуються високих етичних стандартів, активно співпрацюють з громадськістю та іншими правовими інститутами. Вони також проходять регулярні тренінги та підвищення кваліфікації, що дозволяє їм підтримувати високий рівень професіоналізму. Це сприяє ефективному виконанню їхніх функцій та зміцненню правової системи в цілому. Високий рівень правової культури є ключовим чинником для забезпечення ефективної роботи прокуратури. Освітні програми, підвищення кваліфікації працівників, належна організаційна культура та впровадження стандартів прозорості та підзвітності – усе це є важливими складовими для досягнення цієї мети. Досвід інших країн показує, що розвиток правової культури сприяє зміцненню правової системи та підвищенню довіри громадян до правових інститутів.

Однією з ключових рекомендацій є впровадження системи оцінки ефективності роботи органів прокуратури, яка б базувалася на чітких критеріях та показниках. Це дозволить не лише контролювати якість виконання прокурорами своїх обов'язків, але й визначити напрями для подальшого вдосконалення. Важливо, щоб така система оцінки була прозорою та підзвітною, з можливістю залучення незалежних експертів та представників громадськості. Крім того, варто запровадити механізми захисту прав викривачів корупції та інших неправомірних дій. Це сприятиме створенню атмосфери довіри та безпеки для тих, хто бажає повідомити про порушення, та дозволить ефективніше боротися з корупцією та іншими негативними явищами.

Важливою складовою розвитку правової культури є також популяризація правових знань серед населення. Інформаційні кампанії, просвітницькі програми та доступ до правової інформації сприяють підвищенню рівня правової свідомості громадян та їхньої участі в правовому житті країни. Громадяни, які добре обізнані з правами та обов'язками, краще захищені від правопорушень та можуть ефективніше взаємодіяти з правовими інститутами.

Розглядаючи питання розвитку правової культури, варто звернути увагу на значення внутрішніх комунікацій та управління в системі прокуратури. Ефективне управління передбачає не лише чітку організаційну структуру, але й здатність керівництва мотивувати та підтримувати працівників, створювати умови для їхнього професійного розвитку та забезпечувати відповідні стандарти етики та професійної поведінки.

Правова культура є основою функціонування соціальних інститутів суспільства та забезпечує реалізацію публічної влади, дотримання законності і правопорядку. Вона сприяє захисту прав і свобод громадян, гарантує справедливе правосуддя та правову відповідальність. Завдяки високому рівню правової культури, суспільство може ефективно реалізовувати свої конституційні принципи та положення, створюючи умови для стабільного розвитку і добробуту кожного громадянина [4].

Використання культурного капіталу має суттєвий вплив на правосвідомість, що впливає на динаміку взаємодії громадян з правоохоронними органами. Особи з високим рівнем культурного капіталу мають більшу впевненість у своїх взаємодіях з поліцією, що дозволяє їм ефективніше захищати свої права. Натомість, особи з обмеженим культурним капіталом виявляються більш уразливими до слідчих дій і, як наслідок, частіше піддаються арештам та кримінальному переслідуванню [5].

Локальна правова культура, що включає норми та практики, спільні для правників у конкретних судах, має значний вплив на процедури розгляду справ і поведінку учасників судового процесу. Зокрема, існує загальна згода серед юристів та суддів щодо питань процедурного характеру, таких як час розгляду справ та необхідність судового розгляду для вирішення питань. Проте на питання, пов'язані з суттю справ, такі як відповідність угод про визнання вини або відповідне покарання, спостерігається значно більше внутрішньосудових розбіжностей [6].

Розглядаючи питання підвищення правової культури, необхідно звернути увагу на важливість інституційної пам'яті та спадкоємності в прокуратурі. Інституційна пам'ять забезпечує збереження та передачу накопиченого досвіду та знань від одного покоління працівників до іншого, що сприяє стабільності та послідовності у роботі прокуратури. Впровадження системи документування та збереження важливих прецедентів, рішень та методик є важливим кроком для забезпечення інституційної пам'яті.

Культурна різноманітність суттєво впливає на міжнародні кримінальні процеси, що може призвести до обмеженого розуміння, відчуження та незгоди серед учасників процесу. Якщо ці фактори ігнорувати, вони можуть серйозно підірвати ефективність міжнародних кримінальних трибуналів та їхню цінність для учасників, таких як обвинувачені, свідки та потерпілі, а також для зацікавлених спільнот. Національні суди, що діють у більш культурно гомогенних умовах, можуть надавати більш відповідні форуми для розгляду серйозних злочинів відповідно до міжнародного права [7].

Спротив італійських прокурорів до певних правових змін пояснюється специфікою їхньої правової культури. Аналіз правової культури в порівняльній перспективі дозволяє зрозуміти справжній обсяг повноважень прокурорів і те, як ці повноваження можуть бути збалансовані з правами обвинувачених. Це дослідження підкреслює важливість врахування культурних аспектів при впровадженні правових реформ [8].

Антропологічне розуміння культурних факторів, що впливають на поведінку, може суттєво допомогти у розробці кримінальних захистів для встановлення обставин, що звільняють від відповідальності, пом'якшують або знижують ступінь вини. Хоча культурний захист не визнається як окремий вид захисту, культурні фактори можуть бути допущені в рамках традиційних захистів. Таким чином, врахування культурних аспектів може стати важливим елементом під час захисту у кримінальних справах [9].

Однією з ключових проблем, з якою стикаються прокурори у своїй діяльності, є емоційне та професійне вигорання. Робота в умовах постійного стресу, великих обсягів справ та складних моральних дилем може призводити до зниження ефективності та мотивації працівників. Для

запобігання цьому необхідно впроваджувати програми підтримки психічного здоров'я, забезпечувати можливості для відпочинку та відновлення, а також створювати дружню та підтримуючу робочу атмосферу.

Розвиток технологій та впровадження сучасних інформаційних систем також можуть суттєво покращити ефективність роботи прокуратури та підвищити рівень правової культури. Використання електронних баз даних, систем управління справами, автоматизованих аналітичних інструментів та інших технологічних рішень дозволяє оптимізувати процеси, знизити ризик помилок та підвищити прозорість діяльності прокуратури.

Інформаційні технології також можуть сприяти підвищенню правової обізнаності громадян. Онлайн-платформи, мобільні додатки, інтерактивні сайти та інші цифрові ресурси дозволяють громадянам отримувати інформацію про свої права та обов'язки, подавати скарги та звернення, а також брати участь у правовому житті країни. Це сприяє зміцненню довіри до правової системи та підвищенню правової культури в суспільстві.

У підсумку, розвиток правової культури є багатограним процесом, що вимагає зусиль з боку державних органів, освітніх установ, громадських організацій та міжнародних партнерів. Впровадження освітніх програм, підвищення кваліфікації працівників прокуратури, антикорупційні заходи, забезпечення прозорості та підзвітності, використання сучасних технологій та врахування зовнішніх факторів – усе це сприяє підвищенню ефективності роботи прокуратури та зміцненню правової культури в суспільстві.

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження впливу правової культури на ефективність роботи органів прокуратури можна зробити наступні висновки. Високий рівень правової культури є невід'ємною умовою ефектної діяльності прокуратури. Боротьба з корупцією є ключовим напрямом для забезпечення ефективності роботи прокуратури. Впровадження систем контролю, жорстке покарання за корупційні дії та створення безпечних умов для викривачів корупції є необхідними кроками. Забезпечення прозорості та підзвітності діяльності прокуратури сприяє підвищенню довіри громадян. Відкриті засідання, публічні звіти та можливість громадського контролю є важливими для досягнення цієї мети. Інформаційні технології можуть суттєво покращити ефективність роботи прокуратури. Використання електронних баз даних, систем управління справами та аналітичних інструментів дозволяє оптимізувати процеси та підвищити прозорість діяльності. Запобігання емоційному та професійному вигоранню працівників прокуратури є важливим аспектом для підтримання високого рівня правової культури. Врахування міжнародних стандартів та рекомендацій сприяє розвитку правової культури. Впровадження принципів ООН та інших міжнародних організацій у національне законодавство та практику роботи прокуратури є важливим кроком.

Пропонується розробити та впровадити національну стратегію розвитку правової культури, що включає освітні програми, просвітницькі ініціативи та заходи щодо підвищення правової свідомості громадян. Використання сучасних інформаційних технологій для оптимізації процесів та забезпечення прозорості діяльності прокуратури також є необхідним. Активна взаємодія з громадянським суспільством та засобами масової інформації сприятиме підвищенню рівня довіри до правової системи та правової обізнаності громадян.

Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню ефективності роботи органів прокуратури та зміцненню правової культури в Україні, що в свою чергу сприятиме розвитку демократичного суспільства та забезпеченню верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hodgson J. The Changing Prosecution Role. Oxford University Press, 2020. 142-172. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780199981427.003.0005> (дата звернення: 19.07.2024).
2. Gunarto G., Kristianto R., Wahyuningsih S. Reconstruction of Regulations for the Position of Prosecutors in the Settlement of General Crimes Based on Restorative Justice Value. *Scholars International Journal of Law, Crime and Justice*, 2022. URL: <https://doi.org/10.36348/sijlclj.2022.v05i07.002> (дата звернення: 19.07.2024).
3. Anthonioz N., Schweizer M., Vuille J., Kuhn A. Role-induced bias in criminal prosecutions. *European Journal of Criminology*, 2019, vol. 16, pp. 452-465. URL: <https://doi.org/10.1177/1477370818772772> (дата звернення: 19.07.2024).
4. Шаповалова І. О. Правова культура в процесі забезпечення державності та правопорядку. Актуальні питання вдосконалення законодавства України у сучасних умовах розвитку держави, присвяченої пам'яті професора Леоніда Васильовича Багрія-Шахматова : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2022 р.) ; Одеський нац. морський ун-т. Одеса : Бондаренко М. А., 2022. 320 с. С. 72-75.
5. Young K., Billings K. Legal Consciousness and Cultural Capital. *Law & Society Review*, 2020. URL: <https://doi.org/10.1111/lasr.12455> (дата звернення: 19.07.2024).
6. Church T. Examining Local Legal Culture. *Law and Social Inquiry-journal of The American Bar Foundation*, 1985, vol. 10, pp. 449-510. URL: <https://doi.org/10.1111/J.1747-4469.1985.TB00508.X> (дата звернення: 19.07.2024).
7. Almqvist J. The Impact of Cultural Diversity on International Criminal Proceedings. *Journal of International Criminal Justice*, 2006, vol. 4, pp. 745-764. URL: <https://doi.org/10.1093/JICJ/MQI091> (дата звернення: 19.07.2024).
8. Montana R. Adversarialism in Italy: Using the Concept of Legal Culture to Understand Resistance to Legal Modifications and its Consequences. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2014, vol. 20, pp. 99-120. URL: <https://doi.org/10.1163/157181712X615258> (дата звернення: 19.07.2024).
9. Winkelman M. Cultural Factors in Criminal Defense Proceedings. *Human Organization*, 1996, vol. 55, pp. 154-159. URL: <https://doi.org/10.17730/HUMO.55.2.M742646230654345> (дата звернення: 19.07.2024).